

5. Сучасна українська літературна мова : Лексика. Фразеологія / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. Думка, 1973. 434 с.

6. Сучасна українська літературна мова : навч. комплекс : посіб. для студ. філол. спеціальностей / за ред. В. Д. Ужченка. 2-ге вид., випр. і доп. Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 299 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ткачівська М. Р. Тримайся за повітря. Харків : Клуб Сімейного дозвілля. 2019. 272 с.

АНАЛІЗ ОПОЗИЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ ПРАВДА / КРИВДА В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

Мирослава Мартинюк, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

ANALYSIS OF OPPOSITION CONCEPTS OF TRUTH / FALSEHOOD IN UKRAINIAN FOLK TALES

Myroslava Martyniuk, bachelor's student

Scientific supervisor: Nataliia Rodiuk, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті досліджено опозиційний концепт «правда – кривда». Робота містить приклади вираження концепту в українських народних казках. Також стаття окреслює поняття «концепт» та висвітлює поняття бінарного концепту «правда – кривда» як лексичного явища.

Ключові слова: концепт, казка, правда, кривда, бінарність, опозиція.

Abstract. The article deals with the opposition concept «truth–falsehood». The work contains examples of expression of the concept in Ukrainian folktales. The

article also outlines the concept of «concept» and highlights the concept of binary concept «truth–falsehood» as a lexical phenomenon.

Key words: *concept, fairytale, truth, falsehood, binary, opposition.*

Невід’ємною частиною ментальності будь-якої країни є фольклорна спадщина. Вона репрезентує мудрість предків, що містить у собі глибокі знання, розуміння життя та ідеали, які й до сьогодні залишаються нагальними. В українському фольклорі простежується зв’язок між образами, мотивами та ідеєю духовного розвитку, що об’єднують покоління. Одним з ключових концептів в усній народній творчості є опозиційний концепт «правда–кивда». Початкові уявлення українського народу про правду та кивду сформувались та знайшли прояв у народних казках, баладах, прислів’ях та приказках.

Термін «концепт» має латинське походження та звучить як *conceptus*, що в перекладі означає думка, уявлення, поняття. Він початково застосовувався як термін у працях з логіки та філософії. На думку мовознавця В. Колесова, під концептом розуміється зернятко, з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності [Колесов 1999: 81].

Поняття «концепт» є неоднозначним та суперечливим для науковців. Зокрема, на думку О. Лаврової, він виступає основним семантичним поняттям когнітивної лінгвістики [Лаврова 2008: 57]. Згідно з думкою А. Приходько, концепт виступає також основною одиницею концептології та лінгвокультурології [Приходько 2008: 46]. Питання співвідношення слова і концепту залишається одним із ключових теоретичних завдань когнітивної лінгвістики.

Зокрема бінарний концепт «правда–кивда» уособлює головне протистояння. Основою його виникнення є «духовна цінність», яка формується уявленнями самого народу про морально-етичні цінності: добро – зло, правда – кивда, справедливість – несправедливість.

Правда і кивда – це два онтологічних явища, які цікавили людство споконвіків. Вони посідають одне з ключових місць у картині світу будь-якого

етносу і складаються з низки символічних елементів, які і формують уявлення про нього.

Застосовуючи метод концептуального аналізу, науковці розглядають опозиційні концепти на основі одного художнього твору або ідіостилю певного автора. Текстами нашого дослідження є український фольклор, зокрема українські народні казки, оскільки казка є одним з найдавніших видів усної народної творчості.

Концепт давно став об'єктом вивчення літературознавчої, філософської, лінгвістичної парадигм, а також об'єктом дослідження таких науковців, як Ю. С. Степанов, А. М. Приходько, В. В. Колесов, М. В. Мамич та інших.

Актуальність статті зумовлена дослідженням концепту як універсального засобу пізнання світу та людини зокрема, а саме опозиційного концепту «правда – кривда» як бінарної категорії.

Метою дослідження є вираження опозиційного концепту правда–кривда в українських народних казках.

Людина, як суб'єкт фольклорної традиції, ототожнює правду з інструментом, що здатний забезпечити для неї гармонійне існування в рамках її бажань, уявлень, мрій та віри.

Поняття «правда» та «справедливість» в українських народних казках сприймаються як щось нероздільно зв'язане. Наприклад, у казці «Про правду і кривду» піднесення справедливості асоціюється з тріумфом правди: *«Ну що, дядьку: ти казав, що **кривдою** краще жити, ніж **правдою**; отже ні! Ти тільки купець, а я король –**правда кривду** переважила! Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як приїдеш у свій город, розкажуй усім, що краще жити **правдою**, аніж **кривдою**»* («Казка про правду та кривду», с. 251).

Опозиція «правда-неправда» («правда-кривда», де «кривда» виступає у значенні «неправда», «несправедливість») в казках є центральною опозицією. *«– А що, дядьку, як краще тепер жити: чи **правдою** чи **неправдою**? – Е-е-е-!.. Де ти тепер знайдеш **правду**? Нема тепер **правди** на світі! Тепер крізь одна*

кривда. – Ні, дядьку! *Є правда–правдою* краще жити»; «– Скажи, будь ласка, чоловіче, як тепер краще жити: чи *правдою*, чи *неправдою*? – Е-е-е-!.. Добрі люди! Де ви теперечки правду найшли? Її тепер і в світі нема. Краще жити *кривдою*, аніж *правдою*» («Казка про правду та кривду», с.251); «– Нема тут життя, бо моя *правда* записана на піску, а *кривда*– на камені» («Правда і кривда», с. 249). Репрезентовані опозиційні концепти «правда–кривда» в українських народних казках співвідносяться з баченням «добра» та «зла» в повсякденному житті: *«Йди, аби я тебе більше не бачив, бо відсьогодні царство не твоє, а моє. Якщо почую, що ти знаходишся в державі, то жити не будеш. За добро ти заплатив мені злом»* («Казка про правду та кривду», с. 252).

Правда включає в себе такі конотативні нашарування, які можна спостерігати в українських народних казках: справедливість, честь, добро та людська гідність. *«А живе вона там, де всі чесні люди живуть і працюють для себе»* («Казка про одного чоловіка, який давав на божєє воля, щоб бог дав йому сторицею», с. 131). З огляду на національну ментальність, «жити чесно» – не чинити зла ближньому. *«У багатого батька був один син, а батько нажив худобу неабияк, а таки чесно: багато поту вилилося з нього, багато крові зіпсувалось, поки заблищали у нього в кишені червінці»* («Ківш лиха», с. 257). Тому можна стверджувати, що прояв зла, це, насамперед, порушення законів добра.

Втілення правди та кривди найкраще можна простежити в образах героїв казок. У більшості випадків позитивні герої протиставляються негативним. У казках присутні опозиції такого типу: добрий–злий, свій–чужий, бідний–багатий тощо. Негативні герої наділені великою кількістю рис: підступність, хитрість, жадібність, агресивність, дурість тощо. Серед образів, що несуть кривду, часто можна зустріти образ багача, який завжди відрізняється посиленою хитрістю та прагненням збагатитись, зазвичай він змальований у протиставленні до бідного селянина.

Також в українському «звіриному епосі» широко представлені дикі тварини, серед яких: вовк, ведмідь, лисиця, заєць, кабан, птахи тощо. Чимало із

вищеназваних образів виникли у часи стародавніх вірувань людей. Усі вони уособлюють певну рису характеру, вдачі людини. Саме через такі образи ми можемо більш детально проаналізувати об'єктивацію правди та кривди у казках про тварин.

Отже, використання номінації опозиційного концепту «правда – кривда» в українському фольклорі має на меті вираження емоційного стану людини чи природи через призму ментального світобачення.

Аналіз вираження концепту «правда–кривда» дозволяє зробити висновок щодо втілення правди та кривди в українських народних казках. Найкраще його можна простежити в образах героїв казок. У більшості випадків позитивні герої протиставляються негативним.

Тому у фольклорі, а саме, в українських народних казках, бінарно-опозиційний концепт «правда»–«кривда» займає чільне місце і відіграє важливу роль у формуванні свідомості особистості через національну ментальність. Досліджений концепт «правда–кривда» є вираженням тісних суспільних зв'язків, у яких перебуває людина зі світом та навколишнім середовищем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваницька Н. Л., Родюк Н. Ю., Хімич Г. І. Денотативна природа зіставлення українських та англійських номінацій відповідних понять. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges: conference proceedings, April 23–24, 2021. Vol. 2.* Czestochowa : «Baltija Publishing», 2021 P. 52-56.
2. Колесов В.В. Жизнь происходит от слова. Санкт-Петербург : Златоуст, 1999. 368 с.
3. Лаврова О.В. Концепт журавель в українській етнокulturній. *Лінгвістика : зб. наук. пр.* Луганськ : Вид-во ЛНПУ ім. Тараса Шевченка «Альма матер», 2008. № 1 (13). С. 57-62.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
5. Родюк Н.Ю. Семантико-теоретичний аналіз національно маркованої лексики історичного твору. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство).* 2020. Вип. 31. С. 71-77.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семиліточка : Укр.нар.казки у записах та публікаціях письменників XIX - поч. XX ст. / мал. К. Музики. К. : Веселка, 1990. 320 с.

РОЗШИРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ДІАПАЗОНУ ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Інна Сергієнко, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. І. Кухар, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

EXPANSION OF THE FUNCTIONAL RANGE OF EXPRESSIVE VOCABULARY (ON THE MATERIAL OF THE NOVEL OF VLADIMIR LYS "THE YAKOV CENTURY")

Inna Serhiienko, bachelor's student

Scientific supervisor: Nina Kukhar, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

***Анотація.** У статті досліджено функціональний діапазон категорії експресивності та потенціал експресивної лексики в романі Володимира Лиса «Століття Якова».*

***Ключові слова:** експресивність, лексика, діапазон, потенціал, мовна одиниця, семантика, конотативність, денотативність, лексичне значення.*

***Abstract.** The article deals with the functional range of the category of expressiveness and the potential of expressive vocabulary in Volodymyr Lys's novel The Century of Jacov.*